

HUR SKAPAS DEMOKRATIENS »STATSVILJA»?

Av fil. kand. GUNNAR SVÄRD, Göteborg

DET är en gammal erfarenhet, att de hantlangare, som äro sys-selsatta med att göra påtaglig verklighet av en uppfattning om bästa sättet att frälsa världen, kategoriskt avvisa varje diskussion om sin uppfattnings reella innebörd. Så var förhållandet med de olika kristna varianternas predikare, så med nykterhetsrörelsens milda apostlar, så med arbetarrörelsens stadiga agitatorer. Den senare rörelsen bjuder för övrigt ett utomordentligt gott exempel på den innehållsförändring, som plägar känneteckna övergången från kämpande till allenarådande kyrka. Tesen för socialdemokratiens unga, rättfärdighetstörstande kämpar var ett ortodox tillsnört system, där individen var en partikel. Trosinnehållet hos dagens medelålders statsråd är betydligt mera diffust, en allmän välvilja mot folket och en stark tilltro till möjligheterna att med en kaskad av reformer lyckliggöra större delen av det. Underlåter man att betvivla denna generella välviljas betydelse och ledarnas visdom och personliga mission, kan man praktiskt taget förneka varje detalj av lärosystemet, ja, t. o. m. utan risk hissa den teoretiska rebellflaggan, d. v. s. blott det sker i studiecirklar eller annorstädes, där det icke verkar förvillande på väljarskarorna. Tidskriften »Tiden» är ett organ, där en begåvad partimedlem utan att riskera sitt mandat kan koka soppa på Marx och Fichte med tankar ur Boströms statslära som oststänger.

Det demokratiska evangeliet ansågs för några år sedan ha definitivt segrat. Efter världskriget, vars uppgift som bekant var att utbreda sagda evangelium, hade korsriddarna från Paris, London och Washington det nöjet att se en genomdemokratiserad värld för sina siarögon. En och annan svart punkt hade väl den ur sanningens brunn uppstigna mänskligheten i sitt nytvagna anlete, men det gick alltid att förklara. I värsta fall fanns det ett uttryck, som hette »mogna för demokratien», och mogna voro en-

ligt en svensk radikal redaktör och riksdagsman alla utom vissa lågt stående medelhavsfolk utan större betydelse. En sak var i alla fall given, och det var, att på det fundament, som en trave skönt utsirade papper, s. k. författningsurkunder, bildade, skulle en ny värld byggas, en värld, där rättvisa, fred, lycka och ententens hegemoni alltid skulle bestå.

Att anhängarna av demokratien under dess genombrottstid vägrade att i större utsträckning söka utforska, hur deras bärande idé tedde sig, när den konfronterades med verkligheten, är helt naturligt. Liksom i alla andra fall var huvudsaken, att den förverkligades. Det kan dock betraktas som något underligt, att de heliga formlerna förblevo hemliga även sedan de blivit lagparagrafer. Det ligger något mystiskt över att de entusiastiskes skara lyckades bibehålla greppet över sina anhängare så starkt, att toleransens entreprenörer blevo intoleransens apostlar. Att den ansåg det nödvändigt, beror väl helt enkelt på en stark misstanke om att den demokratiska kyrksamheten icke i stora grupper motsvarades av demokratisk övertygelse. Denna misstanke har i alla fall i fruktansvärd grad besannats. Under alla förhållanden lyckades den demokratiska ortodoxismens profeter göra det till vedertagen trossats, att med en anhängare av demokratien menas en person, som utan reservationer accepterar deras teser; den det ej gör, är antidemokrat eller, som det efter 1930 heter, nazist, hoc est en folkets fiende. Därmed lyckades de också effektivt förhindra varje för en större läsekrets avsedd allvarligare diskussion av de synnerligen allvarliga problem, som tillämpandet av den demokratiska principen aktualiserat. Demokratien blev tabu. Dess utgestaltning, dess reella form fann ett garde av tempeltjänare, som med en ofta häpnadsväckande okunnighet om sakfrågorna förenade ett förnämligt lager av pråliga klyschor. I dess namn kunde och kan man göra allt. Demokratien fordrar till exempel, att det lilla antal vildhjännor, som låtit sig lockas av tonerna från den svenska naziströrelsen, icke blott skola allvarligt upptuktas utan även på grund av sin övertygelse skola rensas ut ur fackföreningarna.

Ingen lär kunna påstå, att det engelska liberala partiet är antidemokratiskt. Bekännelsen till demokratien kan väl sägas ha gått detta parti i blodet sedan åtskilliga år. Efter dess katastrofala nederlag i de val, som skapade förutsättningarna för den nationella regeringen, började dock inom detsamma en tydligen

mycket häftig debatt om vissa tendenser i engelskt politiskt liv, vilken livligt påminner om en uppgörelse med vad man skulle kunna kalla demokratismen. Dess svenska motsvarighet, det nuvarande folkpartiet, lär för övrigt även det ha sökt formulera sin inställning till vår nuvarande statsform och kommit till för denna mycket nedslående resultat. Skillnaden är blott, att man i England åtminstone delvis publicerade sina resultat, vilket man veterligt i Sverige underlåtit. Det rör sig här icke om en penetration av de rent tekniska problemen utan om verklig saktiskussion. Sveriges största borgerliga parti har i årets valrörelse icke kunnat göra sin stämma så stark, att väljarna skänkt det segerpalmen. Detta innebär naturligtvis icke någon anledning i sig själv, att just det börjar kritiskt granska de demokratiska tros-satserna, trots att mången i besvikelsens bittra stund dragit just den slutsatsen. Detta val har dock på ett mycket kännbart sätt aktualiserat en serie problem, vilka sannerligen icke kunna betraktas som korttidsfenomen. Det har icke för första gången och icke för sista skapat anledning att något granska frågan om demokratiens och metoderna för görande av och i folkvilja.

Att man just från konservativt håll måste framtvinga en diskussion av detta problem, beror icke på de mindre möjligheter, som ett konservativt parti alltid måste ha att skapa skönt klingande fraser och eggande paroller, utan på att konservatismen alltid måste vara intresserad av en genomtänkt och ärlig metod att bilda statsviljan. Visserligen kunna vi vare sig erkänna demokratiens som ett självändamål, eller våga beteckna den som den s. k. utvecklingens sista och slutliga resultat, men hava vi accepterat den, måste vi vara ärliga mot den och samhället, även om denna vår inställning framkallar raserianfall hos dess dervischer, främst då hos överdervischen och kulturens man vid rådsbordet.

En grundläggande tes i demokratiens lärosystem måste vara åsikten, att alla medborgare eller rättare röstberättigade kunna och hava bildat sig en bestämd föreställning antingen om de åtgärder, som äro för samhället nyttigast, eller om vilka personer, som äro bäst skickade att sköta statens affärer. Vilket innehåll dessa personliga åsikter än ha, om de med samhällets bästa mena bärarens personliga fördel på kort eller lång sikt, är i detta sammanhang likgiltigt. Det avgörande är, att i teorien är valmannen den aktive, är väljaren den, som principiellt med sina åsikter bestämmer riktlinjerna för samhällets skötsel. Det är den reaktion,

som vissa händelser, inträffade eller kommande, framkalla hos majoriteten av de röstberättigade, som skall förmå dem att bilda sig en åsikt, vilken herrar politici skola omsätta i handling.

Naturligtvis har aldrig mekanismen fungerat på detta sätt. Troligen hade väl icke heller de något så när skeptiska av demokratiens systembyggare föreställt sig ett fullt så idealiskt system. Det är dock en sak att märka. De grundläggande teserna i detta system äro skapade i ett gånget århundrade. De trängde sig fram i en tid, då de rent tekniska resurserna voro så oändligt mycket mindre, då försöken att skapa opinion naturligtvis icke voro okända, men då de voro betydligt ofarligare. Praktiskt omsattes de om än blott delvis i 1800-talets England. Hur Gladstone än skrek, kunde han väl knappast samtidigt tala till mer än femtusen personer, för att nämna en enorm siffra. I dag möter det inga svårigheter för Karl Kilbom att samtidigt tala till fem miljoner, om det finns så många, som ha den minsta önskan att höra honom. Det är mig obekant, hur stor upplaga Times hade, när den refererade Disraeli, om den nu gjorde det, men låt oss säga några tiotusen. I dag refereras Göbbels i miljoner och åter miljoner exemplar. Ville en rik man i dåtidens England få tillfälle att sätta M.P. efter sitt namn, köpte han sig denna rätt på ett eller annat sätt direkt; i dag köper han en tidning eller hyr några timmar i radio.

Dels för att få några nästan karikerade exempel på vad denna tekniska revolution betytt och betyder, med andra ord för att göra klart, att det gäller ett allvarligt problem, dels för att rädda min själ, skall jag tillåta mig några kända exempel från U. S. A. Det fanns för några år sedan en man i det landet, som av insiktsfulla politiska skribenter ansågs vara den största faran icke blott för Roosevelt utan för hela samhället. Han hette Huye Long och var som bekant Louisianas oinskränkte och inskränkte diktator. Hans politiska karriär ansågs bero på tre ting: ett allmänt missnöje, karlaktigt litet råbarkat, personligt uppträdande och skicklig propaganda. En revolverkula stäckte hans väg, vilken mycket väl kunnat leda till Vita huset. Samtidigt gasterade en välkänd komiker, Will Rogers, i radio. En katolsk präst med ytterligt förvirrade idéer slog sig ihop med denne. I senaten i Washington förelåg till avgörande frågan om ratificering av U. S. A:s anslutning till internationella domstolen i Haag. Majoritet ansågs säkrad. På kvällen före avgörandet talade och gasterade nämnda herrar i

radio. De voro motståndare till det väntade beslutet. Dagen därpå inlöpte tillräckligt med telegram till huvudstaden för att förmå några tvehågsna senatorer att ändra mening. Förslaget föll.

Exempel av denna art skulle kunna mångfaldigas. Man skulle kunna leta upp paralleller i de flesta av världens demokratier. Man skulle kunna visa på propagandan under världskriget, där de mest sagolika ting svaldes icke blott av anhängare och neutrala, t. ex. av oss här hemma, utan även av fienden. Det berättas en patetisk händelse om den effekt, propagandan för världsfräl-saren Wilson medförde. I någon stad möttes de uthungrade och krossade retirerande tyska trupperna av en transparang, där det lär ha stått: »Vi lita på Gud och Wilson.» Läsaren kan dock fortsätta uppräknningen på egen hand. Det är viktigare att söka draga några få slutsatser.

Först har utvecklingen skapat ett nytt yrke, agitationsexper-tens. Överallt har han icke nått värdighet av riksminister, men hans inflytande behöver icke vara mindre för att han kallas ombudsman eller redaktör. Dennes uppgift är icke att göra de argu-ment, som ett partis program eller handlande kan leverera, så smakfulla som möjligt, utan helt enkelt att trumma ihop så många väljare som möjligt, kanske ibland för ett mer eller mindre förtigt ändamål. Han tycks i sitt handlande endast vara bunden av skyldigheten att lyckas och kan därför välja vilka medel han vill, även sanningar. Dessa måste dock vara så beskaffade, att de icke stöta bort några väljare.

I teorien är väljaren den aktive, i allmänna medvetandet politi-kern, i verkligheten måhända agitationsexperthen. Väljaren måste ha motiv för att handla på ett visst sätt, för att välja en viss val-sedel. De ivrigt arbetande experterna stå gärna till tjänst, och i det stora antalet fall följas deras locktoner medvetet eller omed-vetet. Experterna måste ha stoff att arbeta med, och det leve-reras av politikerna. Antingen dessas handlingar, dessas avsik-ter eller dessas personer måste stå till förfogande. Allt efter be-hov kan sedan allt detta användas som lockelsemedel eller som skräckkabinett. Måhända skulle det hela vara litet lättare att smälta, om stoffet endast utgjordes av de handlingar eller avsik-ter, som avsågo att göra en genomtänkt åsikt till verklighet. Nu ha emellertid förhållandena tvingat fram en annan sakernas ord-nig. Agitationen nöjer sig icke med ett givet stoff, den skapar för sitt behov speciellt material i form av beslut eller förslag till

representationen och löften om sådana. Det är att märka: det gäller icke här, vad väljarna begärt, det gäller, vad vissa herrar tro passande för väljarna, det gäller spekulationer i folkets lidelser.

Naturligtvis kan ingen propaganda arbeta med framgång, om den icke appellerar till existerande behov eller snarare föreställningar om behov eller till andra psykiska realiteter. Men därmed är alls icke sagt, att den riktning segrar, som uppfylla majoritetens mest trängande behov eller önskningsar. De flesta människor ha en viss motvilja mot individer, vilkas utseende, språk, sätt och religion stå dem främmande. Av denna kan skapas en flammande antisemitism, för att nämna ett exempel, som är stark nog att få dem att fullständigt bortse från allt vad deras eget intresse kräver. Vindögda människor se ofta lömska ut. Det är icke otroligt, att en effektiv propaganda skulle kunna tvinga fram särskilda kontrollåtgärder rörande deras uppförande. Många hysa en stark önskan att på ett eller annat sätt revanschera sig på dem, som i arbetet äro överordnade, och som aldrig uppskatta ens arbete tillräckligt. Vissa partier förstå att skickligt utnyttja detta. Den fattige är ofta misstänksam mot den mera välbärgade. Den senares eventuella försök att hjälpa sin olyckligare broder smaka välgörenhet, förnedra, äro till sitt innehåll och sin avsikt värda misstankar. Det är mycket trevligare att tvinga av honom hans skärv, att ha rätt till den. Denna inställning är sannerligen icke utnyttjad. I stora samhällsgrupper har man en generell känsla av att det är synd om en massa människor och att dessa naturligtvis kunna hjälpas, om icke vissa egoister snörde till samhällets pung så hårt. Ingen agitator kan stöta denna välviljans anhängare för pannan. Några grupper i samhället anse sig så ensamstående, att många av deras medlemmar fordra, att gruppens namn skall förekomma i namnet på det parti man skall stödja. En del personer rösta principiellt icke på ytterlighetspartier, de ha en känsla av, att i mitten finns sanningen och vettet. Katalogen över dessa allmänt kända faktorer skulle kunna göras långt fullständigare, men det må anstå. Konstateras skall blott, att utnyttjandet av dessa föreställningar icke behöver avse att skapa opinion för tillgodoseende av innehavarnas verkliga intressen, tvärtom kunna dessa föreställningar och en samvetslös agitation mycket väl förmå väljaren att rösta för hans egen ofärd.

På många håll betraktas utgången av 1936 års val som ett tecken på de begränsningar, den politiska propagandan har att

åstadkomma resultat. Man anser speciellt högerens nederlag bevisa, att de svenska väljarna tagit ståndpunkt utan att låta sig förvillas av den trumeld av agitation, som brassades av. Detta har tagits till intäkt för en upprepning av påståendet om det svenska folkets speciellt förnuftiga motiv för sitt handlande. Vilka orsaker än valutgången haft, en är säker, och den är socialdemokraternas överlägsna propaganda. Redan deras utgångspunkt, den landsfaderliga s. k. folkregeringens återkomst, gav dem ett försprång. Mot den yttre världens oro sattes behovet av trygghet och sävlighet; den avgångne statsministerns anlete, hans kända »klokhet» fick garantera ett säkert och förnuftigt sätt att sköta affärerna. Sedan spelades upp för fullt. Välfärd eller kris, vem tvekar i valet. Alla erfarenhetsmässigt vunna rön utnyttjades. De gamla och fattiga, de arbetslösa, lägre tjänstemän — alla behövde de antagligen hjälp, naturligtvis skola de hjälpas. Bara affischen om de åldrigas rättvisa krav skaffade röster i stort antal. Man kan, om man vill göra jämförelser, draga vissa paralleller mellan å ena sidan vissa delar av den tyska nazismens propaganda på sin tid och å andra den svenska socialdemokratiens. Båda lovade stabilitet och trygghet mitt i all oro. Nazismen ville på sitt sätt garantera den stabilitet, det medeltida samhället trots allt erbjöd. Socialdemokratien offererade samma vara, ehuru dess metoder att nå målet voro något annorlunda. Tidigare hette socialdemokratiens fiende kapitalismen. Den hade ett fel: man kunde icke personifiera den utan att stöta stora delar av medelklassen för pannan, ty den enskilde företagaren är i dessa grupper ingen bov utan ett ideal. Nazismen hittade då något, som kallades storfinans. I en serie av »autentiska» romaner har det under de senaste åren lämnats interiörer från denna mystiska makts inre liv. Den går lätt att personifiera, det är chefsdirektörerna i storbankerna, som i upphöjt majestät från sina luxuösa direktionsrum tvinga alla människor att betala tillbaka sina skulder med ränta på ränta, det är bolagsdirektörerna, som med ett penndrag avskeda tusentals arbetare, därför att det roar dem. Denna uppfinning fann socialdemokratiens propagandaministerium nyttig just nu. Dess motståndare hade endast ett egentligt slagnummer: människans skräck för det okända, för socialismen, och känslan för den svagare parten, när det gällde monopoliseringar. Detta var icke nog. Resultatet blev också det väntade.